Микола Ваврисевич.

Слава Кобзареви.

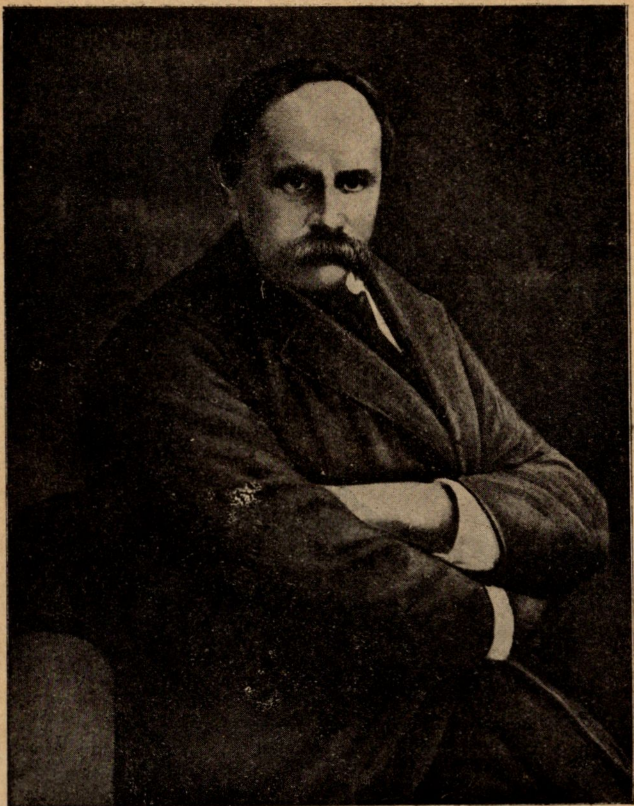
Микола Ваврисевич.

Слава Кобзареви.

Сценічна картина, присвячена памяти
Тараса Шевченка.

ЛЬВІВ.
НАКЛАДОМ МИХАЙЛА ТАРАНЬКА.
1923

Тарас Шевченко.

»Не вмре Кобзар, бо на віки
Його привитала...
Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люде;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!«

Від укладчика.

Дні 9 і 10 марта нов. ст., а 25 і 26 лютого ст.ст., себ то дні народження і смерти нашого ґеніяльного поета Тараса Шевченка, від часів революції стали днями національного свята на всій великій Землі Українській.

У сі ювилейні дні не знайти такої української школи, чи Просвіти, де діти наші і дорослі громадяне-Українці урочисто не вшанувалиб памяти близького й дорогого кождому українському серцю поета-народника – »Кобзаря«, — оборонця всіх сірих і убогих, покривджених і покріпачених, — великого печальника за нещасних »Невольників«, »Наймичок«, »Катерин«, — на кінець, борця за визволення многомілійонного українського народу з вікового економічного й культурного пригнічення і за його красше майбутнє...

І пророкування Т. Шевченка, його мрії й надії за Україну збулися й збуваються з кождим днем на наших очах. Тим світлійша і ріднійша стає особа й творчість його для кождого свідомого Українця. Отже в щорічні ювилейні дні, присвячені памяти поета, коли вся Україна, — од Припяти, Вепра, Сяну й Карпат аж до Чорного моря, Кавказу й Дону, гомонітиме віршами, піснями й музикою на слова Шевченка, виставами й промовами в честь його, здається, незайвим буде вшанування памяти незабутнього Кобзаря Землі Української сценічною картиною, присвяченою його памяти, на мотиви його поезій, та нетрудною до вистави в кождій українській народній школі.

Для отсеї сценічної картини скомпоновано цілком увесь віршовий матеріял із »Кобзаря« *) і, по можливости, виділено в інсценізації найбільш видатні картини й постати натхненної творчости Шевченка й святі заповіти його поезії.

---

*) Цитати, з вказівкою на сторінку й том, приводяться з »Творів Т. Шевченка«, том I і II, з серії »Руська письменність« видання Львівської Просвіти, 1922 р.

Нехай же наша молодь, для якої призначається ся сценічна картина й яка вчитиме й ставитиме її на своїй простій шкільній сцені, — нехай вона міцнійше полюбить нашого ґеніяльного Кобзаря, пройметься глибше його ідеалами гуманности, самопожертви й любови до рідного народу й неньки-України, щоби стати її гідними, честними і свідомими громадянами в міжнародній »семї великій, семї вільній, новій...«

Отся Шевченкова братерська семя народів, при якій не булоб державних перегородок — штучних кордонів, воєн, тюрем і експльоатації одним другого, — є ідеал, до якого прямує й досі людство... В тій міжнародній семї великій і наш 40 мілійонний Український Народ буде рівноправним і активним членом, а Тарас Шевченко її високим апостолом — проповідником всесвітньої любови, рівности, братерства й волі..

Працюймо ж енерґічно над освітою і вихованнєм нашого народу і власною самоосвітою, щоб нам скорійше дійти до тих благословенних часів, до яких шлях показав сам Шевченко:

»Борітеся — поборете!«
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!«

м. Городло на Холмщині, Микола Ваврисевич.

Дієві особи:

1. **Кобзар,** у смушевій чорній шапці і в кожусі, з бандурою в руках. Кобзар — заґрімований Т. Шевченком, із великими вусами.
2. **Українська красуня** — молода дівчина, в білій вишитій сорочці, з намистом, вдягнена просто, по нічному, з одною розплетеною косою, а другу вона йдучи заплітає.
3. **Щаслива мати,** в українському жіночому убранню з коралями, запаскою і в чемерці. На голові — очіпок. На руках — сповита дитина.
4. **Нещасна мати — Катерина,** в темно-рижоватій свиті і в чорній хустці. На руках, під свитою, дитина.
5. **Черниця** — в чорному чернечому убранню.
6. **Палій** — старий чернець із довгими козацькими вусами й ознаками шляхетної породи козацького старшини, під чернечою сутанною.

7, 8, 9. **Три укр. старшини — Гайдамаки,** у військових жупанах, широких штанях, із шаблями та пістолями при боці і з нагайками в руках.

10. **Оксана Титарівна** — молода гарна дівчина, вдягнена в просту укр. дівочу одежу, в чорних чобітках.
11. **Лілея** — молода дівчина, убрана в усе біле, з білими квітками лілеї в заплетеній на голові косі.
12. **Цвіт королевий** — хлопець, убраний в фантастичне червоно-рожеве убрання. На голові така ж шапочка.

13. **Русалка** — в легкій прозорчатій, з білої ґази, сорочці, з розпущеним довгим волоссям, з темно-зеленим зіллям і листям водоростів на сорочці і в волоссі.

14. **Українська красуня** — в вишитій укр. сорочці, плахті і з фартушком, з намистом і стрічками, в жовтих чобітках.

15. **Назар Стодоля** — молодий український хорунжий, в чорній кереї і в великій чорній шапці, з шаблею при боці.

16. **Галя Кичатівна** – молода дівчина, вбрана в богату вшиту укр. дівочу одежу, з намистом і стрічками, в червоних високих чобітках. На плечах у неї гарний байбарак.

17. **Кріпак** — молодий хлопець, у личаках, у сірій обдертій сермязі, зі старою шапкою в руках.

18, 19, 20, 21, 22, 23, 24. **Три малі хлопці і четверо дівчат.** Усі в гарних святочних укр. убраннях: один хлопець — у новій свитці, другий — в смушевій шапці, третій — в шкапових чобітках. Одна дівчинка в сорочці з вшитою листвою, на другій дівчинці — гарна стяжка, на третій — кілька стрічок. Одна тілько сирітка — боса і вбрана хоч чисто, але просто й бідно. В руках у всіх дітий є писанки, якими вони граються — »кутяються« і »кумаються« (стукаються — чиє моцнійше).

25. **Хлопець-пастух,** літ 13, босий, в простій льняній сорочці і в закочених по коліна штанях, у соломяному брилі і з батіжком у руці.

26. **Баба-жниця** — вбрана просто, в хустці на голові, з запаскою, з серпом у руці.

27, 28. **Два селяне-Українці,** в свитках, шапках і чоботях, з люльками в зубах і з киями в руках.

29. **Перебендя,** старий, сліпий, без шапки, в темній обдертій свиті і в ходаках, з кобзою в руках і торбою перез плече.

30. **Міхоноша** — малий, біловолосий хлопець, босий і обдертий, з києм у руці, з обох боків у нього висить по торбі.

31. **Україна,** дівчина-красуня, в богатому українському убранню. На запасці—вишитий тризуб, герб України. Ся постать є символ України і тому повинна робити враження краси, богацтва й могутности.

По бажанню, можна де-які постати сценічної картини випустити, згідно умовам школи і шкільної сцени. Всі дієві особи, по виході на сцену, займають певні місця біля Кобзаря, як се показано на приложеній до сього »схемі розміщення на сцені дієвих осіб сценічної картини«.

Перед помостом для виконавців улаштовується будка для суфлєра і діріґента хору.

Декорації.

Глибина сцени декорується невеличкими деревцями берези й тополі, або просто — галузками зелені. По середині висить прихорошений вишитим укр. рушником портрет Т. Шевченка в рамі. Може бути також погруддя на педесталі.

Під ним — невеличкий зелений гробик (могила), на котрому сидить Кобзар, заґрімований Т. Шевченком.

Над портретом — скручено на кия, непомітно для публики, картину Канівської могили Т. Шевченка з хрестом і штахетками навкруг нього. (Див. стор. 314 II-го тому »Творів Т. Шевченка« з »Руської Письменности«, видання Львів. Просвіти р. 1912).

На прикінці сценічної картини, перед піснею »Як умру, то поховайте...« — дієві особи розступаються на обидві сторони перед несподівано спущеним видом могили Великого Кобзаря.

ЯВА І.

Кобзар.

Одкриваєтьcя завіса. На зеленому горбочку сидить Кобзар— Шевченко, з бандурою з руках.

Кобзар *(промовляє)*:

»Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На-що стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?
Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали б люде, що в мене болить,
Не питали б, за-що проклинаю долю,
Чого нужу світом...
Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —
Деж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,
По-під тинню сиротами,
А я — тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,

Там найдете щиру правду,
А ще, може, й славу...
Привитай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!« (I, 33)

Кобзар схилив голову і задумався. Павза.

ЯВА II.

Українська красуня.

Зліва на аван-сцену входить молода дівчина, українська красуня, в білій нічній сорочці і спідниці, з одною розплетеною косою, аж до пояса, а другу косу вона ідучи заплітає.

Красуня *(мрійно промовляє)*:

»Розплелася густа коса
Аж до пояса;
Засіяли карі очи —
Зорі серед ночи;
Білі руки простяглися,
Так би й обвилися
Кругом стану, і в подушку
Холодну впилися
Та й заклякли, та й замерли,
З плачем рознялися.
Нащо мені коса-краса
Очи голубині,
Стан мій гнучкий, коли нема
Вірної дружини?
Немає з ким полюбитись,
Серцем поділитись!..
Серце моє! серце моє!
Тяжко тобі битись
Одинокому! З ким жити?

З ким? Світе лукавий,
Скажи мені!.. Нащо мені
Тая слава?.. Слава!
Я любить, я жити хочу
Серцем, не красою!
А мені ще й завидують,
Гордою і злою
Злії люде нарікають,
А того й не знають,
Що я в серці заховала.
Нехай нарікають,
Гріх їм буде!.. Боже милий,
Чому ти не хочеш
Укоротить свої темні,
Тяжкі мені ночи?
Бо я в день не одинока,
З полем розмовляю,
Розмовляю і недолю
В полі забуваю.
А в ночи... (І, 50)

Дівчина сумно хитає головою і з середини аван-сцени мовчки кланяється Кобзарєви і йде — стає зліва від нього.

Кобзар *(сентенційно каже до глядачів):*
От таке-то, мої любі,
Бува на сім світі:
Одна дочка у матери,
Та й тій тяжко жити!..
Слізоньки втирає,
Поглядає на сонечко:
Пече, а не сяє,
Стоїть собі серед неба,
Мов сміється з неї... (І, 240)

Павза.

ЯВА III.

Щаслива мати.

На аван-сцену поважно й гордо, зі сповитою дитинкою на руках, виходить щаслива мати.

Кобзар *(показуючи на неї рукою, тихо каже):*

У нашім раї на землі,
Нічого красшого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває иноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом і печаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її, і зажурюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла.
Тепер їй любо, любо жити!
Вона серед ночи встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись...

Щаслива мати *(гордо й весело, підтрясаючи на руках сповиту дитину, каже):* »Се моє, моє!..«

Кобзар. І дивиться на його,
І молиться за його Богу,
І йде на улицю гулять
Гордійше самої цариці,
Щоб людям, бачте, показать
Своє добро.

Щаслива мати. А подивіться,
Моє найкрасше над всіми!

Кобзар. І ненароком инший гляне:
Весела, рада, Боже мій!
Несе до дому свойого Ивана,
І їй здається — все село
Весь день дивилося на його,
Що тілько й дива там було,
А більше не було нічого.
Щасливая!.. (II, 123)

Щаслива мати з середини аван-сцени йде — стати праворуч од Кобзаря

ЯВА IV.

Нещасна мати — Катерина.

Слідом за »Щасливою матірю« на аван-сцені появляється сумна й бідна — »Нещасна мати«, Катерина, в темно-рижоватій свитці, з дитинкою, схованою під свитою, за пазухою.

Кобзар *(каже при появі її):*

А ти
Великомученице? Села
Минаєш, плачучи в ночи,
І полем, степом ідучи,
Свого ти сина закриваєш,
Бо й пташка иноді пізнає
І защебече: »Он байстря
Несе покритка на базар!«
Безталанная! де ділась
Краса твоя тая,
Що всі люде дивувались?

Нещасна мати *(сумно).*

Пропала, немає!..
Все забрала дитиночка,
І вигнала з хати.

Кобзар. І вийшла ти за царину,

З хреста ніби знята.
Старці тебе цураються,
Мов тії прокази;
А воно таке маленьке,
Воно ще й не лазить.
І коли то воно буде
Гратись і промовить
Слово »мамо«, великеє,
Найкрасшеє слово?!
Ти зрадієш і розкажеш
Дитині правдиво
Про панича лукавого,
І будеш щаслива..
Та не довго: бо не дійде
До зросту дитина,
Піде собі сліпця водить,
А тебе покине
Калікою на розпутті,
Щоб собак дразнила,
Та ще й вилає — за те, бач,
Що на світ родила
І за те, що так тяжко
Дитину любила.
І любитимеш, небого,
Поки не загинеш
Межи псами, на морозі
Де-небудь під тином!.. (II, 125)

Нещасна мати плаче і витирає рукавом очи.

Кобзар *(продовжує)*:
Бач, нащо здалися карі оченята:
Щоб під чужим тином сльози виливать!..
А за віщо, Боже милий,
Защо світом нудить?

Що зробила вона людям,
Чого хотять люде?
Щоб плакала?.. Серце моє!
Не плач, Катерино!
Не показуй людям сльози,
Терпи до загину!
А щоб личко не марніло
З чорними бровами,
До схід сонця, в темнім лісі
Умийся сльозами!
Умиєшся, не побачать,
То й не засміються;
А серденько одпочине,
Поки сльози ллються. (I, 145)

Нещасна мати *(звертається з середини аван-сцени до Кобзаря з отсими словами):*

»Любий батечку! Ти один, як ніхто на світі, зрозумів душу й муки нещасної Катерини, матери покинутої всіми дитини, вигнаної з дому батьком, матірю і тим, кого до забуття кохала!.. Ти один на всьому світі не відцурався мене, а знайшов ласкаве слово втіхи, зрозумів мене й простив... Прийми ж низький поклон від мене й щиру подяку »нещасної матери!« *(По-селянському вона кланяється Кобзареви до пояса і йде стати біля нього).*

Щаслива мати *(каже з свойого місця):*

»І од щасливої теж!..«

Нещасна мати проходить перед щасливою, одна на одну пильно дивляться: щаслива пропускає нещасну близше до Кобзаря, й остання стає поруч із ним. Павза.

ЯВА V.

Черниця.

На сцені появляється молода Черниця і промовляє, нахиливши злегка голову, мов сама до себе.

Черниця. А жить так, Господи, хотілось!..
Хотілось любити
Хоч годочок, хоч часочок,
На світ подивитись.
Не довелось, — а все було,
Всього понадбала
Стара мати. Саму...
Мов намалювала...
Красо моя молодая,
Горенько з тобою!
Жить би, жить, та славить Бога,
І добро творити,
Та божою красотою
Людий веселити, —
Так же ні! А молодії
Та карії очи
Щоб марніли в самотині...
Може Бог так хоче?
Боже! Боже! Даєш волю
І розум на світі,
Красу даєш, серце чисте,
Та не даєш жити.
Не даєш на рай веселий,
На світ Твій великий
Надивитись, намолитись
І заснуть на-віки!.. (II, 138)

Черниця низько, по чернечому, мовчки кланяється Кобзареви і йде стає на сцені ліворуч од Красуні. Кобзар із жалем киває головою в її сторону й сентенційно промовляє:

Кобзар. У Києві пресвятому
В черниці постриглась.
Родилась на світ жить, любить,
Сіять Господньою красою,
Витать над грішними святою,
І всякому добро творить.
Та радости не стало в Бога
Для нещасливої... (II, 147)

ЯВА VI.

Чернець — Палій.

Після невеличкої павзи, на сцену поважно й похмуро висту-пає старий чернець Палій. Кобзар приглядається до нього й каже.

Кобзар. Хто ж сей сивий
Попрощався з світом?
Семен Палій Запорожець,
Лихом недобитий.

Чернець. Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить;
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить на пригорі,
Та хоч пожуритись.
Іде чернець Дзвонковую
У яр воду пити,
Та згадує, як то тяжко
Було в світі жити!
Іде чернець у келію
Між стіни німії,
Та згадує літа свої,

Літа молодії;
Бере письмо святе в руки,
Голосно читає,
А думкою старий чернець
Далеко літає...
І тихнуть божії слова,
І в келії, неначе в Січи,
Братерство славне ожива,
А сивий гетьман, мов сова,
Черцеви зазирає в вічі.
Музика... танці... і Бердичів...
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, сніги і... Єнісей...

Чернець зложив на грудях навхрест руки, замислився і зажурився.

Кобзар. І покотились із очей
На рясу сльози.
Бий поклони
І плоть старечу усмиряй,
Святе писаніє читай!
Читай, читай та слухай дзвона,
А серцеви не потурай!
Воно тебе в Сибір водило,
Воно тебе ввесь вік дурило,
Приспи ж його і занехай
Свою Борзну й Фастовщину:
Загине все, ти сам загинеш,
І не згадають — щоб ти знав...

Чернець. Для чого ж я на світ родився?
Свою Україну любив?!

Кобзар *(після павзи):*
До утрені завив з дзвінниці

Чути звук дзвона.

Великий дзвін; чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестився, чотки взяв,
І за Україну молиться
Палій-чернець пошкандибав. (II, 73)

Палій мовчки кланяється Кобзареви і поважно йде — стає поруч »Щасливої матери«. Павза.

ЯВА VII.

Гайдамаки.

Кобзар *(натхненно):*

Чигирине, Чигирине!
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина, лине...
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили, —
Твоя слава; і про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв, чого стояв,
І на сміх не скаже!

Защо ж боролись ми з Ляхами?
Защо ми різались з Ордами?
Защо скородили списами
Московськії ребра? Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили,
Щож на ниві уродило?

Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

Чигирине, Чигирине,
Мій друже єдиний!
Проспав еси степи, ліси
І всю Україну!
Спи ж повитий...
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани... (І, 106)

Із-за ліса, з-за тумана,
Місяць випливає,
Червоніє круглолиций,
Горить, а не сяє;
Неначе зна, що не треба
Людям його світу,
Що пожари Україну
Нагріють, освітять.
І смерклося, а в Чигрині,
Як у домовині,
Сумно, сумно. (Оттак було
По всій Україні
Проти ночи Маковія,
Як ножі святили).
Людий не чуть; через базар
Кажан костокрилий
Перелетить, на вигоні
Сова завиває.
А де ж люде? Над Тясмином,
У темному гаї
Зібралися: старий, малий,
Убогий, богатий
Поєднались, дожидають

Великого свята.

У темному гаю, в зеленій діброві
На припоні коні отаву скубуть;
Осідлані коні, вороні готові.
Куди-то поїдуть? кого повезуть?
Он кого, дивіться! Лягли по долині,
Неначе побиті, ні слова не чуть.
Отто гайдамаки. На ґвалт України
Орли налетіли; вони рознесуть... кару.
За кров і пожари
Пеклом гайдамаки... оддадуть.

Попід дібровою стоять
Вози залізної тарані...
Поміж возами нігде стать;
Неначе в ирій налетіло
З Смілянщини, з Чигрина.
Просте козацтво, старшина,
На певне діло налетіли.
Козацьке панство походжає
В киреях чорних, як один,
Тихенько ходя розмовляє
І поглядає на Чигрин... (I, 180)

При останніх словах Кобзаря на сцені появляються 3 козацькі старшини – Гайдамаки, що стиха поміж собою розмовляють.

Старшина первий. Старий Головатий щось дуже коверзує.

Старшина другий. Мудра голова! Сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а дивишся — скрізь Головатий. »Коли сам, — каже, — не повершу, то синові передам«.

Старшина третій. Та й син же штука! Я вчора зострівся з Залізняком; таке розказує про

його, що цур йому! »Кошовим, — каже,— буде, та й годі; а може ще і гетьманом, коли теє...«

Старшина другий. А Гонта нащо? а Залізняк? До Гонти сама... сама писала: »Коли, каже...«

Старшина первий. Цитьте лишень! здається, дзвонять.

Старшина другий. Та ні, то люде гомонять.

Старшина первий. Гомонять, поки... почують. Ох старі голови та розумні; химерять, химерять, та й зроблять з леміша швайку. Де можна лантух, там торби не треба. Купили хріну, треба ззісти; плачте, очи, хоч повилазьте: бачили що куповали; грошам не пропадать! А то думають, думають, ні вголос ні мовчки, а ...догадаються — от тобі й пшик! Що там за рада? чом вони не дзвонять? Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а слава Богу вся Смілянщина, коли не вся Україна. Он, чуєте? співають.

Старшина третій. Справді співа щось; піду, спиню.

Старшина первий. Не спиняй, нехай собі співає, аби не голосно!

Старшина другий. Ото мабуть Волох! Не втерпів таки старий дурень; треба, та й годі!

Старшина третій. А мудро співає! Коли не послухаєш, все иншу. Підкрадьмось, братці, та послухаєм; а тим часом задзвонять.

Старшина первий і другий. А що-ж? то й ходімо!

Старшина третій. Добре, ходімо!

Всі три старшини стають купкою перед черцем-Палієм.

Кобзар. Кругом святого Чигрина
Сторожа стане з того світа,
Не дасть святого розпинать.

А ви Україну ховайте:
Не дайте матери, не дайте
В руках у ката пропадать!
Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люде мруть,
Конають в тюрмах, голі, босі...
Діти нехрещені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата,
Землі козацької краса,
... вяне, як перш мати,
І непокритая коса
Стидом січеться, карі очи
В неволі гаснуть; розковать
Козак сестру свою не хоче,
Сам не соромиться конать
В ярмі... Горе, горе!
Молітесь, діти! Страшний суд
Вороги в Україну несуть,
І заридають чорні гори.
Згадайте праведних гетьманів:
Де їх могили? де лежить
Останок славного Богдана?
Де Остряницина стоїть
Хоч би убогая могила?
Де Наливайкова? Нема!
Живого й мертвого спалили.
Де той Богун?
Нема Богдана червонить
І Жовті Води й Рось зелену.
Сумує Корсунь староденний:
Нема журбу з ким поділить!
І Альта плаче: »Тяжко жити!
Я сохну, сохну... Де Тарас?

Нема, не чуть, не в батька діти!«
Не плачте... за нас
І душі праведних, і сила
Архистратига Михаїла.
Не за горами кари час... (І, 189)
Борітеся — поборете!
За вас сила, за вас воля,
І правда святая!

Один із трьох укр. старшин *(зі свойого місця, біля Палія, звертається до Кобзаря із словами):*

»Батьку Тарасе! В нинішній день твоїх роковин прийми щирий привіт від усіх нас за те, що в часах найстрашнійшої реакції Миколаївської, коли все мусіло мовчати під московською пятою, Ти мав сміливість підійняти голос для оборони меншого й покривдженого брата-кріпака, за поневолену Україну, за свободу українського слова і пісні. Не забув Ти в поезії своїй нікого з героїв-мучеників, котрі зложили свої жертвенні голови в боротьбі за волю і життя України й завіщали дальшим поколінням любов до рідного краю й люду. І вони сповнять честно свій обовязок перед Батьківщиною і своїм Народом, як Ти се заповів. Слава ж і честь Тобі, великий Кобзарю Землі Української. Прийми ж нині низенький поклон від українського військового сотника!..« *(Кланяється).*

Палій *(додає)*: І від Палія-Запорожця!

ЯВА VIII.

Оксана Титарівна.

З лівого боку сцени появляється Оксана Титарівна. Вона звертається до Черниці з оповіданням:

Оксана Титарівна.

Я — сирота з Вільшаної,
Сирота, бабусю!
Батька — замучили,
А мене — боюся,
Боюсь згадать, моя сиза!
Узяли з собою.
Не розпитуй, бабусенько,
Що було зо мною.
Я молилась, я плакала,
Серце розривалось,
Сльози сохли, душа мерла.
Ох, як би я знала,
Що побачу його ще раз,
Що побачу знову, —
В двоє, в троє б витерпіла
За єдине слово!

Вибачай, моя голубко!
Може я грішила,
Може Бог за те й карає,
Що я полюбила,
Полюбила стан високий
І карії очи,
Полюбила, як уміла,
Як серденько хоче.

Не за себе, не за батька
Молилась в неволі, —
Ні, бабусю, а за його,
За милого долю.
Карай, Боже!.. я думала
Занапастить душу.
Як би не він, може б... може
І занапастила.

Тяжко було! я думала:
»О Боже, мій милий!
Він сирота, — хто без мене
Його привитає?
Хто про долю, про недолю,
Як я, розпитає?
Хто обійме, як я, його?..«

Так я думала, молилась,
Ждала, виглядала:
Нема його, не прибуде!
Одна я осталась...«

Оксана Титарівна плаче, закривши лице руками, і Черниця, стоячи коло неї, зажурилась. Павза.

Оксана Титарівна *(оживившись)* — Бабусенько!
Скажи мені: де я?

Черниця. В Лебедині, моя пташко!..

Оксана Титарівна. В Лебедині? чи давно я?

Черниця. Ба ні, позавчора.

Оксана Титарівна. Позавчора?.. Стрівай, стрівай!..
Пожар над водою...
Жид, будинок, Майданівка...
Зовуть Галайдою...

Черниця. Галайдою Яремою
Себе називає
Той, що привіз.

Оксана Титарівна *(оживлено).*
Де він, де він?
Тепер же я знаю!

Черниця. Через тиждень обіцявся
Прийти за тобою.

Оксана Титарівна *(радісно).*
Через тиждень? через тиждень!
Раю мій, покою!

Бабусенько, минулася
Лихая година!
Той Галайда — мій Ярема!..
По всій Україні
Його знають. Я бачила,
Як села горіли;
Я бачила: кати —
Трусилися, мліли,
Як хто скаже про Галайду.
Знають вони, знають,
Хто такий і відкіля він,
І кого шукає!
Мене шукав, мене знайшов,
Орел сизокрилий!
Прилітай же, мій орлику,
Мій соколе милий!
Ох, як весело на світі
Як весело стало!..
А тобі, бабусю,
Чи весело?

Черниця. Я тобою,
Пташко, веселюся.

Оксана Титарівна.
А чом же ти не співаєш?

Черниця. Я вже одспівала...
(Чути дзвін). Піду, дзвонять до вечірні!

Черниця виходить за лаштунки сцени.

Кобзар. Через тиждень в Лебедині
У церкві співали;
»Ісаіє ликуй!« В-ранці
Ярему вінчали;
А в-вечері мій Ярема,
...Щоб не сердить отамана,

Покинув Оксану:
Кінча, з Залізняком
Весілля справляє
В Уманщині, на пожарах.
Вона виглядає,
Виглядає, чи не їде
З боярами в гості —
Перевезти із келії
В хату на помості. (I, 215)

Павза. (Черниця появляється на свойому місци на сцені в середині дальшої яви).

Я В А IX.

Лілея і Цвіт Королевий.

Після коротенької павзи через сцену проходять Лілея і Цвіт Королевий. Між собою ведуть вони діяльоґ.

Лілея. Защо мене, як росла я,
Люде не любили?
Защо мене, як виросла,
Молодую вбили?
Защо вони тепер мене
В палатах витають,
Царівною називають,
Очей не спускають
З мого цвіту, дивуються,
Не знають, де діти?
Скажи мені, мій братіку,
Королевий цвіте!

Цвіт Королевий. Я не знаю, моя сестро!

(Цвіт Королевий схиляє свою червоно-рожеву головоньку до білого пониклого личенька Лілеї).

Лілея. Брате мій! З тобою
Ми давно вже кохаємось,

А я й не сказала,
Як була я людиною,
Як я мордувалась.
Моя мати — чого вона,
Вона все журилась
І на мене, на дитину,
Дивилась, дивилась
І плакала... Я не знаю,
Мій брате єдиний,
Хто їй лихо заподіяв.

Я була дитина,
Я гралася, забавлялась;
А вона все вяла,
Та нашого злого пана
Кляла, проклинала,
Та й умерла. А мене пан
Взяв догодувати.

Я виросла, викохалась
У білих палатах;
Я не знала, що байстря я,
Що його дитина.
Пан поїхав десь далеко,
А мене покинув.

І прокляли його люде,
Будинок спалили;
А мене, не знаю защо,
Убили — не вбили,
Тілько мої довгі коси
Остригли, накрили
Острижену ганчіркою,
Та ще й реготались!
Жиди навіть нечистії
На мене плювали.

Оттаке-то, мій братіку,
Було мені в світі!
Молодого, короткого
Не дали дожити
Люде віку. Я умерла
Зимою під тином,
А весною процвила я
Цвітом при долині,
Цвітом білим, як сніг білим,
Аж гай звеселила.
Зимою люде, Боже мій,
В хату не пустили, —
А весною мов на диво,
На мене дивились.
А дівчата заквітчались
І почали звати
Лілеєю — снігоцвітом;
І я процвитати
Стала в ґаї, і в теплиці,
І в білих палатах.
Скажи ж мені, мій братіку,
Королевий цвіте:
Нащо мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людей я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір? Милосердний,
Святий Боже милий! (І, 118)

Лілея плаче, а Цвіт Королевий схилює свою головоньку до неї. Обоє зістаються нерухомо, ніби скамяніли на тому місці, де говорили перед Черницею Павза.

Дієві особи, що є на сцені, співають під орудою діріґента, що сидить непомітно для глядачів, у суфлєрській будці, пісню: **„Така її доля...“**

(Текст пісні).

Така її доля... О, Боже мій милий!
За що ж ти караєш її молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькії очи? Прости сироту!
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки,
Одна, як та пташка в далекім краю.
Пошли ж Ти її долю—вона молоденька.—
Бо люде чужії її засміють.

Чи винна ж голубка, що голуба любить?
Чи винен той голуб, що сокіл убив?
Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, дума — заблудив.
Щаслива голубка: високо літає,
Полине до Бога — милого питать.
Кого ж сиротина, кого запитає,
І хто їй розкаже, і хто теє зна,
Де милий ночує? чи в темному гаю?
Чи в бистрім Дунаю коня напува?
Чи, може, з другою, другую кохає,
Її чорнобриву уже забува?
Як би то далися орлинії крила,
За синім би морем милого знайшла;
Живого б любила, другу б задушила,
А до неживого у яму б лягла!

Не так серце любить, щоб з ким поділиться,
Не так воно хоче, як Бог нам дає:
Воно жить не хоче, не хоче журиться.
»Журись!« каже думка, жалю завдає.
Така її доля... О, Боже мій милий!
За що ж ти караєш її молоду?
О, Боже мій милий! така Твоя воля,
Таке її щастя, така її доля!.. (I, 67)

Я В А X.

Русалка.

З лівого боку сцени, в легкій прозорчатій сорочці і з розпущеним волоссям, появляється Русалка легкою, ґраціозною ходою, оповідаючи сама про себе глядачам:

Русалка. Породила мене мати
В високих палатах,
Та й понесла серед ночи
У Дніпрі скупати.
Купаючи, розмовляла
Зо мною — малою:
»Пливи, пливи, моя доню,
Дніпром за водою,
Та випливи русалкою
Завтра серед ночи!
А я вийду гуляти з ним,
А ти й залоскочеш.
Залоскочи, моє серце:
Нехай не сміється
Надо мною молодою,
Нехай пє, упється
Не моїми кров-сльозами, —
Синьою водою
Дніпровою! Нехай собі
Гуляє з дочкою!
Пливи ж, моя єдиная!
Хвилі мої, хвилі,
Привитайте русалоньку!«
Та й заголосила,
Та й побігла. А я собі
Плила за водою,
Поки сестри не зустріли,
Не взяли з собою. (I, 121)

Оповідаючи, Русалка займає своє місце на сцені перед Палієм—черцем і злегка кланяється Кобзареви. Павза.

ЯВА XI.

Красуня.

З правого боку сцени виходить на аван-сцену Українська Красуня. Зложивши навхрест на грудях руки, вона solo співає пісню—»**Нащо мені чорні брови?**« Дієві особи, що вже є на сцені, під орудою диріґента з суфлєрської будки, продовжують сю пісню далі.

Нащо мені чорні брови?
Нащо карі очи?
Нащо літа молодії,
Веселі, дівочі?
        Літа мої молодії
        Марно пропадають,
        Очи плачуть, чорні брови
        Од вітру линяють.
Серце вяне, нудить світом,
Як пташка без волі;
Нащо ж мені краса моя,
Коли нема долі?
        Тяжко мені сиротою
        На сім світі жити:
        Свої люде, як чужії,
        Ні з ким говорити.
Нема кому розпитати,
Чого плачуть очи;
Нема кому розказати
Чого серце хоче.
        Чого серце, як голубка,
        День і ніч воркує;
        Ніхто його не питає,
        Не знає, не чує.

Чужі люде не спитають,
Та й нащо питати?
Нехай плаче сиротина,
Нехай літа тратить!
  Плач же, серце, плачте очи,
  Поки не заснули,
  Голоснійше, жалібнійше,
  Щоб вітри почули.
Щоб понесли буйнесенькі
За синєє море
Чорнявому, зрадливому
На лютеє горе!.. (I, 42)

Хор дієвих осіб замовкає. Невеличка павза. Українська красуня з середини аван-сцени звертається до Кобзаря з словами:

Красуня. »Рідний і близький всім нам, Кобзарю! Велика дяка Тобі за те, що так тонко Ти відчув своїм ґенієм найдрібнійші тайни і мрії складного дівочого серця і, як добрий батько, болів своєю мягкою поетичною душею за нашу дівочу долю, красу і молодість!

Прийми ж нині низенький поклон від щирого українського дівочого серця!..«

(Українка-красуня низько кланяється Кобзареви і стає перед першою Красунею, близько Кобзаря. Павза).

ЯВА XII.

Галя і Назар Стодоля.

З лівого боку сцени появляються Галя і Назар Стодоля. Вони зупиняються і поміж ними йде така розмова:

Назар. Тілько не розлюби мене, моя Галочко!.. Я вмру тоді...

Галя. Який ти чудний! Ти думаєш, що я тілько так тебе люблю. Ні, Назаре, я так не люблю, я й сама не знаю, що роблю.. Як би тобі розказать? аж страшно! Знаєш що? Коли я дивлюсь на тебе, так мені здається, що ти — так се я, а що я — так се ти. Так чудно; не знаю, од чого воно се так. Коли зостанусь одна на самоті, то все про тебе думаю, думаю, і мені представиться, що ти в Чигирині перед гетьманськими хоромами на вороному коні гарцюєш, а усі гетманші, полковниці ні на кого більш і не дивляться, опріч на тебе... У мене в очах так і потемніє... Я заплачу, заплачу, так важко на серці стане. Од чого воно так, Назаре? ти не знаєш?

Назар. Знаю, моє серденько, знаю! Як любо, як мені ти говориш! Промов ще раз, обійми мене! *(Обіймаються, цілуються).* Ще, ще один останній раз!

Кобзар *(замічає)*: Любітесь, діточки... На світі є кого любить! (II, 193)

Галя. Як мені весело з тобою! Чи воно усе так буде весело? скажи мені, Назаре!

Назар. Увесь вік!

Галя. Куди ж ми поїдемо?

Назар. У рай.

Галя. Я се знаю; та де ж він?

Назар. Не питай мене тепер, я нічого не знаю. Ми поїдемо туди, де нема і не буде ні полковника, ні батька твого, де тілько одна воля, одна воля та щастя. О, як ми будемо гарно жити! Збудую тобі хату світлу, світлу та високу, розмалюю її усякими красками — і червоними,

і блакитними, і зеленими, усякими, усякими,— наряжу тебе у шовк та в золото, посажу тебе на золотім кріслі, мов кралю, і довго-довго, поки вмру, все любоватимусь тобою. Та чи вмру ж я коли-небудь? Ні, я ніколи не вмру! Коли ти будеш зо мною, то смерть не посміє і в хату нашу заглянуть.

Галя *(смутно)*. Ох ні, Назаре, не кажи так! Мені страшно стало і серце так защеміло, так заболіло, неначе чує недобру годину, або яке горе.

Назар. Яке горе? де воно? Для нас нема його на цілім світі.

Галя. Не знаю, Назаре; тілько мені щось на серці так важко, так гірко... Я все думала про батюшку.

Назар. На-що ж ти об йому думаєш? Не думай, і весело буде. Знаєш? Як приїдемо ми у Кодак — се запорожський город — от, як приїдемо, мерщій у церкву, повінчаємось! тоді і сам гетьман нас не розлучить, і будемо довго, довго там весело жити. Ти будеш пісні співати і танцювать, а я буду грать на бандурі і розказувать тобі про славні діла козацькі, про Саву Чалого, про Свірговського, про всіх, про всіх жвавих козаків наших. Далі, мені вигодуєш сина, молодця чорнобрового, пошлемо його в Січ; там поставлю його перед козацькою громадою і скажу: »Любуйтеся, дивітеся: се мій син! Мені його вигодувала, викохала моя Галя, такого молодця! Що, весело? *(Обіймає Галю)*.

Галя. Весело, мій Назаре, мій миленький, а серце все-таки болить. Мені здається, що батюшка вже прокинувсь і мене шукає.

Назар. Бог-зна, об чім думаєш ти! Ось зараз будуть коні, і вони нас не найдуть, хоч нехай усю землю перевернуть. Не журись же, моя ластівко! (II, 353)

(Пригортає її до себе і вони зістаються так стояти на сцені на свойому місці, згідно приложеній до книжечки схемі).

Кобзар *(замічає):*
Якого ж ми раю
У Бога благаєм?!
І самі не знаєм!
Рай у вічи лізе,
А ми..
Такого не хочем! (II, 123)

Хор співає пісню »**Садок вишневий**«.

ЯВА XIII.

Кріпак.

З лівого боку сцени виходить хлопець-кріпак, у личаках і в обдертій одежі. Він декламує з середини аван-сцени:

Кріпак.
Защо, не знаю, називаєм
Хатину в гаі тихим раєм:
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози! Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило,
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм —
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом, край села:
Мене там мати повила
І повиваючи співала, —
Свою нудьгу переливала

В свою дитину; в тім гаю
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло. Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила;
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині, а ми
Розлізлися межи людьми,
Мов мишенята. Я до школи
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм поголили;
А сестри! сестри! Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах виросли, чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете.
Мені аж страшно, як згадаю
Отту хатину край села!

Хлопець-кріпак стає перед нещасною матірю — Катериною, а Кобзар сентенційно замічає з приводу його оповідання:

Кобзар. Такії, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раю
На праведній Твоїй землі!
Ми в раю пекло розвели,
А в Тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,

Лани братами оремо,
І їх сльозами поливаєм...
Кров, та сльози, та хула,
Хула всьому! Ні, ні! нічого
Нема святого на землі!
Мені здається, що й самого
Тебе вже люде прокляли! (II, 55)

Я В А XIV.

Діти на Великдень.

Павза. З правого боку сцени з шумом висипають на авансцену діти: три хлопчики і четверо дівчат. Один видирає у другого писанку. Два инших »кумаються« писанками. Накінець, сідають собі перед Кобзарем ґрупою і котять по землі писанки.

Кобзар *(пояснює):* На великдень, на соломі
Проти сонця, діти
Грались собі крашанками
Та й стали хвалитись
Обновами.

Одна дівчинка. Мені к святкам
З листвою пошили
Сорочечку! *(Показує).*

Друга дівчинка. А мені стяжку!
(Показує рукою її).

Третя дівчинка. А мені стрічку купили!
(Показує).

Один хлопчик. Мені шапочку смушеву!
(трясе нею в повітрі, здійнявши з голови),

Другий хлопчик. А мені чобітки шкапові!
(показує, задерши ноги до гори).

Третій хлопчик. А мені свитку!..
(показує і гладить рукою по свиті).

Кобзар *(вказує на сирітку)*.

Одна тілько
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукави.

Одна дівчинка. — Мені мати купупала!
Один хлопчик. — Мені батько справив!
Друга дівчинка. — А мені хрещена мати
Листву вишивала!
Сирітка *(найменша дівчинка)*. А я...
А я в попа обідала! (II, 127)

Діти зостаються так сидіти на сцені перед Кобзарем до кінця сценічної картини.

Кобзар. Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Свої діти — мов чужії,
І немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших...
Оттак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,

Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли
Й за що розпинали?

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!

Благословіть дітий своїх
Твердими руками,
І обмитих поцілуйте
Вольними устами!

І забудеться срамотня
Давняя година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній,
Тихенько засяє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю... (I, 345)

Одне з дівчаток *(після павзи промовляє з свойого місця до Кобзаря).* — »Добре, добре, дядечку

Хлопець *(поправляє).* Батечку!

Та сама дівчинка *(продовжує).* Батечку! Ми будемо старанно вчитися всього-всього, як Ти заповідав нам!

Хлопець *(перебиває її мову).* Ми будемо, перш за все вчитися нашої милозвучної української мови, нашого письменства, ґеоґрафії України й історії її народу, його красших синів-борців за народне визволення і красше майбутнє!..

Друга дівчинка. Але ми будемо вчитися і чужих мов і ріжних наук, щоби знати все, що є на

світі, мудре й потрібне для життя і людського добра?!..

Сирітка. Так! але ми, проте, будемо свідомі Українці і завжди памятатимем — що і хто є ми і ніколи не зрадимо ні свойого народу, ні своєї вітчини.

Другий хлопець. Ми, українські діти, також завжди згадуватимем те, чого Ти, наш духовий батьку, вчив нас для нашого добра, щоб були ми гідними синами України і її Великого народу!

Сирітка встає з свойого місця, а за нею підіймаються і всі діти.

Сирітка *(кланяючись Кобзареви):* Низенький поклон Тобі і велика подяка за добру науку Тобі, рідний і милий наш батечку!..

Всі діти кланяються Кобзареви і кличуть: »Слава! Слава! Слава!« а потім сідають на свої місця, як на початку яви XIV.

ЯВА XV.

Пастух.

З правого боку на аван-сцену виходить хлопець-пастух. Він деклямує:

Пастух. Мені тринацятий минало,
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було —
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прикликали до паю,
А я собі у бурянї
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому мені

Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось,
І сонце гріло, не пекло. *(Зітхає, павза).*
Та не довго сонце гріло,
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубеє
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати:
Не дав мені Бог нічого!
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози... А дівчина
При самій дорозі,
Недалеко коло мене,
Плоскінь вибирала
Та й почула, що я плачу:
Прийшла, привитала,
Утирала мої сльози
І поцілувала...
Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє: лани, гаї, сади...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води. (II, 61)

Хлопець тріскає батіжком, кланяється злегка Кобзареви і стає між Красунею і »Дітьми на Великдень«.

Кобзар *(замічає).*

Бридня! а й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому Господь не дав дожить
Малого віку у тім раю!
Умер би орючи на ниві,
Нічого б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей і Бога б не прокляв!..

Хлопець-пастух *(із свойого місця звертається до Кобзаря з привітом):*

— »Любий Кобзарю! Спасибі Тобі, батечку наш, за те, що, знаючи сам добре змалку нашу чорну селянську роботу, не забув Ти в піснях натхненних своїх нас — бідних пастухів, сиріт і кріпаків, яких не пестить лукавая доля. За добре памятливе слово і ласкаву втіху прийми нині низький поклон від бідного українського сільського пастуха!..« *(Кланяється Кобзареви).*

Хлопець-кріпак *(з яви XIII).* І від мене — хлопця-кріпака!

Сирітка *(з яви XIV).* І від сирітки теж!

Обоє кланяються зі своїх місць Кобзареви.

ЯВА XVI.

Баба-жниця.

З правого боку сцени появляється з серпом у руках Баба-жниця, що розказує про себе таке, з свойого місця на сцені:

Баба-жниця. На панщині пщеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала

Івана-сина годувать.
Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом.
Розповила, нагодувала,
Попестила і, ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І сниться..: той син Іван —
І уродливий, і богатий,
Не одинокий, а жонатий,
На вольній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі
Та на своїм веселім полі
У двох собі пшеницю жнуть.
А діточки обід несуть...
І усміхнулася небога...
Прокинулась — нема нічого!
На Йвася глянула; взяла
Його, гарненько сповила
Та, щоб дожать до ланового,
Ще копу дожинать пішла... (II, 259)

Баба-жниця мовчки кланяється Кобзареви і зістається на свойому місці на сцені.

Кобзар. І спочинуть невольничі
Утомлені руки,
І коліна одпочинуть
Кайданами куті!.. (II, 229)

ЯВА XVII.

Два селяне-Українці.

З правого боку сцени появляються два селяне-Українці, з ціпками в руках. Проходючи через сцену і зупиняючися кілька разів, вони ведуть поміж собою таку розмову.

І-ий селянин. Ми в-купочці колись росли,

Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
І говорили, що колись
Одружимо їх...

ІІ-й селянин. Не вгадали!.

І-й селянин. Старі зараня повмирали,
А ми малими розійшлись
Та вже й не сходились ніколи.
Мене по волі і неволі
Носило всюди; принесло
На старість ледве і до дому.
Веселеє колись село
Чомусь тепер мені старому
Здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І бачаться, в селі убогім —
Мені так бачиться — нічого
Не виросло і не згнило.

ІІ-й селянин. Таке собі, як і було?

І-й селянин. І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба
Нагнулася, як так журба
Далеко в самотній неволі;
Ставок, гребелька і вітряк
З-за гаю крилами махає,
І дуб зелений, мов козак,
Із гаю вийшов та й гуляє
По-під горою; по горі
Садочок темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку,
Мов у раю, мої старі.
Хрести дубові посхилялись,
Слова дощем позаливались...

І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурн стирає!..
Нехай з святими спочивають
Мої старії!.. Чи жива
От-та Оксаночка?

ІІ-й селянин. Яка?

І-й селянин. От-та маленька, кучерява,
Що з нами гралася колись...
Чого ж ти, брате, зажуривсь?

ІІ-й селянин *(сумно).* Я не журюсь... Помандрувала
От-та Оксаночка в поход
За москалями, та й пропала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з того! З байстрям вернулась,
Острижена. Було в ночі
Сидить під тином, мов зозуля
Та, кукає, або кричить,
Або тихесенько співає,
Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудись пішла;
Ніхто не знає, де поділась.
Занапастилась, одуріла...

І-й селянин. А що за дівчина була!
Так-так що краля!..

ІІ-й селянин. І не вбога,
Та талану Господь не дав...

І-й селянин. А може й дав, та хтось украв
І одурив святого Бога!.. (II, 127)

В кінці сього діяльоґа селяне мовчки кланяються Кобзареви і займають свої місця на сцені.

Кобзар *(замічає).*

Неначе ворон той, летячи,
Про непогоду людям кряче

Так я про сльози та печаль,
Та про байстрят оттих ледачих,
Хоч нікому їх не жаль,
Розказую, та плачу.
Мені їх жаль... Мій Боже милий.
Даруй словам святую силу —
Людськеє серце пробивать,
Людськії сльози проливать:
Щоб милость душу осінила,
Щоб спала тихая печаль
На очи їх, щоб стало жаль
Моїх дівчаток, щоб навчились
Путями добрими ходить,
Святого Господа любить
І брата миловать!.. (II, 167)

Хор дієвих осіб, що є на сцені, співає пісню:
»Реве та стогне Дніпр широкий«.

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
До долу верби гне високі,
Горами хвилі підійма.
І блідий місяць на ту пору
З хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясень раз-у-раз скрипів. (I, 56)

Хор помало стихає.

Кобзар. Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...

От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово! (I, 45)

ЯВА XVIII.

Перебендя з Міхоношею.

З лівого боку сцени через аван-сцену проходять сліпий кобзар-Перебендя, котрого веде за собою за руку хлопчик-Міхоноша. Обидва з ціпками в руках, зупиняються по середині аван-сцени.

Перебендя *(по-старечому деклямує жваво сам про себе)*:

Перебендя старий, сліпий,
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люде:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
По-під тинню сіромаха
І днює й ночує;
Нема йому в світі хати,
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже!
Сяде собі, заспіває:
»Ой, не шуми, луже!«
Заспіває, та й згадає,
Що він сиротина,

Пожуриться, посумує,
Сидячи під тином.
От такий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває про Чалого,
На »Горлицю« зверне;
З дівчатами на вигоні
»Гриця« та »веснянку«,
А у шинку з парубками
»Сербина«, »Шинкарку«;
З жонатими на банкеті
(Де свекруха злая)
Про тополю, лиху долю,
А потім »У гаю«.
На базарі »Про Лазаря«,
Або, щоб те знали,
Тяжко-важко заспіває,
Як Січ руйнували.

От такий-то Перебендя,
Старий та химерний:
Заспіває, засміється,
А на сльози зверне. (І. 80)

Хлопець-Міхоноша, вийнявши з торби бублик, пиріг, скибку хліба, яблуко, показує глядачам.

Міхоноша *(тоненьким голосочком).*

Хто йде, їде, не минає:
Хто бублик, хто гроші:
Хто старому, а дівчата
Шажок міхоноші.
Задивляться чорнобриві:
І босе і голе.
»Дала, — кажуть, — бровенята,
Та не дала долі!.. (І, 154)

Перебендя з Міхоношею мовчки кланяються Кобзареви і займають свої місця на сцені, сідають собі, ніби на базарі, прохаючи милостині. В руках у Перебенді червона, дерев'яна мисочка на гроші.

ЯВА XIX.

Україна.

Після павзи, з правого боку на аван-сцену виступає Україна. При появі її Кобзар говорить тихим задушевним голосом.

Кобзар. Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За-що тебе сплюндровано,
За-що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?

Україна *(відповідає Кобзареви зі свойого місця сумно)*
Молилась я, турбувалась,
День і ніч не спала,
Моїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широкім світі;
Панувала! О, Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що колишучи співала
Про свою недолю,
Що співаючи ридала,

Виглядала волю!
Ой Богдане, Богданочку!
Як би була знала.
У колисці б придушила,
Під серцем приспала!

Степи мої запродані
Жидові, Німоті!
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
А могили мої милі
Москаль розриває.
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає!
А тимчасом перевертні
Нехай підростають,
Та поможуть Москалеви
Господарювати,
І з матери полатану
Сорочку здіймати!..

На четверо розкопана,
Розрита могила,
Чого вони там шукають?
Що там схоронили
Старі батьки? Ех, як би то,
Як би то знайти те,
Що там поховали, —
Не плакали б діти,
Мати б не ридала!.. (I, 104)

Кобзар. Схаменіться!..
Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну;

Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тілько
На чужому полі...
В своїй хаті — своя й правда,
І сила, і воля!
Нема на світі (красше) України!
Немає другого Дніпра!.. (І, 339)

Україна. У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори клала,
Степом укривалась!
Кровю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!..
Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу, та читайте
Од слова до слова;
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть, та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини? яких батьків?
Ким, защо закуті?
То й побачите, що ось-що
Ваші славні Брути:
Раби підніжки, грязь Москви,

Варшавське сміття ваші пани,
Ясновельможнії гетьмани!
Чого ж ви чванитеся, ви,
Сини сердешної Украйни?
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучше, як батьки ходили?
Не чваньтесь! з вас деруть ремінь,
А з їх бувало й лій топили!.. (І, 343)

Україна сумно схиляє голову.

Кобзар. Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеться;
Було колись панували,
Та більше не будем...
Тії слави козацької
Повік не забудем!
Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько!
Де поділось козачество,
Червоні жупани?
Де поділась доля, воля,
Бунчуки, гетьмани?
Де поділось? Ізгоріло!
А чи затопило
Синє море твої гори,
Високі могили?
Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують! (І, 73)
(Але) Встане Україна
І розвіє тьму неволі,

Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти. (І, 110)

Україна *звертається до Кобзаря зі словами:*

»Великий Сину Великого Українського Народу! Слава невимовна Тобі за все, що зробив Ти і для Неньки своєї України, що видала Тебе собі на потіху, і для Великого Українського Народу, з якого плоти й крови Ти вийшов. Бажаючи добра їм і за них Ти мучився і духом і тілом ціле життя своє, не жалуючи самого себе.

Отже правдивого огненного слова Твого, написаного кровю серця і мозком, не забудуть ніколи Твої земляки і нащадки—Українці, для котрих Ти став апостолом правди і учителем вільного й розумного народнього життя... Заслужена честь і слава Тобі, Великий Кобзарю, від усієї нашої Землі Української і від її страдальця — народу.

Живи ж вічно, ґенію наш — Тарасе Шевченку, в серцях усіх свідомих синів нашої України на віки і віки!

»Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люде;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!..« (І, 40)

(Низько кланяється Кобзареви зі свойого місця).

Кобзар *(деклямує)*:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій;

Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!.. (І, 60)

Після тих слів Кобзаря, спускається картина Канівської могили Т. Шевченка, яка була скручена на кию над портретом, а тепер закриває собою і портрет і Кобзаря, що сидів на зеленому гробочку. Картину освітлюється червоним бенґальським огнем

Хор дієвих осіб, що є на сцені, розступається на дві сторони і під орудою діріґента з суфлєрської будки, співає **»Заповіт«**.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!..

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кровю
Волю окропіте!..
І мене в семї великий,
В семї вільній, новій,
Не забудьте помянути
Не злим тихим словом!

В часі співу »Заповіту« належить живий образ освітити ярким бенґальським світлом.

При останніх словах »Заповіту« завіса поволі западає.

СХЕМА

розміщення дієвих осіб сценічної картини „Слава Кобзареви“.

1
2 Кобзар 4
5 Красуня Нещ. мати 3
10 Черниця 18 Щасл.мати 6
Оксана 25 20 19 17 Палій-чернець
14 Пастух 21 22 Хл.-кріпак 16 15
Красуня 23 24 Галя і Наз.Ст. 13 7,8,9
11 12 Русалка Гай-
Лілея Цвіт Кор. Діти на Великдень дамаки
26 31
27 – 28 Жниця Україна 29—30
2 селяне Перебендя з Міхонош

ПІСНІ
до сцен. картини „Слава Кобзареви“.

1. Така її доля.

Повільно. М. Гайворонський.

mf

Та-ка ї - ї до-ля... О, Бо-же мій милий! За

щож Ти ка - ра-єш ї - ї мо-ло - ду? За

те, що так щи - ро во - на по-лю - би - ла ко-

f

за-цькі - ї о - чі. Про-сти си - ро - ту, о,

f

Бо- же мій ми-лий, про - сти си - ро - ту.

2. Нащо мені чорні брови?

Повільно.

М. Гайворонський.

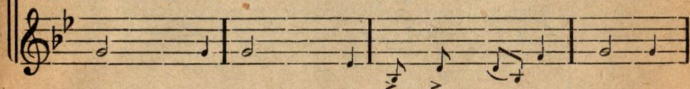
p

На-що ме-ні чор-ні брови, на-що ка - - рі о-чі?
Тяжко ме-ні си-ро-то-ю на тім сві - - ті жити,

На — — що бро - - ви, на — — — що о- чі.
Тя - - жко, тя - - жко в сві - - - ті жити,

на що лі-та мо-ло-ді - ї, ве- се - лі, ді - во - чі?
сво-ї лю-ди, як чу-жі - ї, ні з ким го - во - ри - ти.

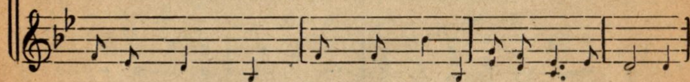

На що лі - - та
сво - - ї лю - - ди

лі- та мо - ї
не- ма ко - му

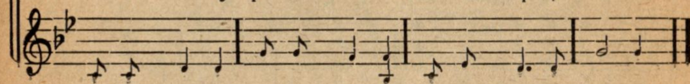

лі-та мо- ї мо - ло - ді- ї, марно пропа-да-ють,
не-ма ко-му роз - пи - та-ти чого плачуть о - чі,

о - чі плачуть, чорні бро-ви від ві- тру ли- ня-ють.
не-ма ко-му ро-ска - за-ти чо - го сер-це хо-че.

3. Вечір.

(Т. Шевченко)

Moderato. Я. Ярославенко.

Soli.

sempre pp

ТЕНОРИ

БАСИ

Са - док ви-шне-вий ко-ло ха-ти, хру-

sempre pp

3

щі над вишнями гу-дуть, плу - га - то-рі з плу-

3

3

га-ми йдуть, спі-ва-ють і - ду-чи дів-ча-та, а

3

rit.

ма-те-ри ве - черять ждуть, а ма - те- ри ве-

rit.

Tutti.

че-рять ждуть. Сі- мя ве-че - ря ко-ло ха-ти, ве-

чір-ня зі-ронь-ка вста - є, доч - ка — ве-че-рять

по-да-є, — а ма - ти хо-че на - у - ча-ти, так со-ло-

rit. 3

вей-ко не да - є, — так со-ло - вей-ко не да-

rit. 3

Andante sostenuto.

p

є. — По - кла- ла ма- ти

p

ко-ло ха-ти ма-леньких ді-то-чок сво їх, — са-

p

perd.

ма за-сну-ла ко-ло їх; за-ти - хло все.

perd.

più mosso *f* *p* *rall.*

Тіль- ки дів-ча- та та со-ло-вейко, тільки дів-ча-та

f *più mosso* *p* *rall.*

più lento

та со-ло-вей-ко та со - ло - вей - - ко

più lento

та со - ло - вей - ко

smorz.

не за - тих, та со-ло-

smorz.

та со-ло-

не - за - - - тих.

вей - - ко не — — за - тих.

вей - ко не за - - тих.

4. Реве та стогне.

Звільна. М. Лисенко.

Ре- ве та сто-гне Дніпр ши - ро-кий, сер- ди- то

ві- тер за - ви - ва. До до-лу вер- би гне ви-

со- кі, го- ра - ми хви - лю пі - дой - ма.

5. Заповіт Т. Шевченка.

Поважно-звільна. К. Стеценко.

p

Як у-мру то по-хо-вай - те ме не на мо-

Як у-мру — то

ten.

f

ги - лі, се - ред сте - пу ши- ро- ко- го,

на Вкра - ї - - - - ні ми - лій.

СВОЮ УКРАЇНУ ЛЮБІТЬ!
ЛЮБІТЬ ЇЇ, БО ВРЕМЯ ЛЮТЕ...
В ОСТАННЮ, ТЯЖКУЮ МІНУТУ
ЗА НЕЇ ГОСПОДА МОЛІТЬ!

З ПЕЧАТНІ ОО. ВАСИЛІЯН У ЖОВКВІ